

Phẩm 7: QUÁN TƯỚNG HỮU VI.

Lại nữa, thành lập phẩm này, tướng kia thế nào? Các pháp như ấm v.v... vốn không có tự tánh. Người mê hoặc ấy chưa biết nên phân biệt chấp giữ tướng. Nay muốn hiển bày khiến kia nhận thức biết nghĩa không có tự tánh, nên có phẩm này khởi sinh. Người ngoại đạo nói: trong đệ nhất nghĩa có là ấm..., tự thể hữu vi. Vì sao? Vì các tướng hữu vi khởi v.v... kia cùng giúp nhau. Đây nếu không có tướng hữu vi kia không (có) nghĩa giúp nhau, thí như sừng thỏ. Do các tướng khởi v.v... cùng nhân có lực... giúp nhau của ấm v.v... nên vậy pháp kia không thể không có. Đó gọi là các ấm hữu vi. Luận giả nói: Ông nói ... tướng hữu vi như khởi v.v... tướng khởi v.v... là hữu vi, nay là vô vi? Người ngoại đạo nói: là hữu vi. Luận giả nói: Nay sẽ thử tự phân biệt nghĩa này, trước về tướng nghiệm khởi. Như kệ nói:

Nếu khởi là hữu vi

Cũng nên có ba tướng

Thích: Trong đệ nhất nghĩa không muốn khiến... các tướng khởi v.v... kia là tướng hữu vi. Vì sao? Vì hữu vi vậy. Thí như thể pháp. Ngoại đạo nói: Thể của khởi trú diệt mỗi mỗi có tác dụng, thế nên muốn khiến các tướng khởi v.v... là tướng hữu vi. Luận giả nói: Nghiệm này không có “thể”, chỉ có lập nghĩa. Ngoại đạo nói: Khởi, trú, diệt... mỗi mỗi có công năng, ông bác không có, nghĩa thì không như thế. Luận giả nói: Khởi... tạo tác tướng không thể được vậy. Lại nữa, trong thế đế khởi cũng chẳng tướng của pháp hữu vi kia. Vì sao? Vì khởi tạo tác. Như cha sinh con. Trú cũng không phải tướng của pháp hữu vi kia. Vì sao? Vì trú tạo tác. Như thức ăn nuôi thân. Lại nữa, tướng hữu vi chẳng phải trú tạo tác kia. Vì sao? Vì trú tạo tác. Thí như người nữ đặt bình xuống đất. Diệt cũng chẳng phải tướng của pháp hữu vi kia. Vì sao? Vì phá hoại, như đập phá đồ vật. Như thế, kia lập khởi... là tướng hữu vi, nghĩa này không thành, vì nhân không thành và cùng nghĩa trái nhau có lỗi đây vậy. Khởi chẳng phải hữu vi, thế nên nói khởi tướng hữu vi thì nghĩa không đúng. Lại nữa, hoặc ông muốn tránh chỗ trước nói lỗi thành lập khởi... là vô vi thì nghĩa cũng không như thế. Như kệ nói:

Nếu khởi là vô vi

Sao gọi tướng hữu vi?

Giải thích: Nếu khởi là vô vi, mà là tướng hữu vi thì không như nghĩa đây. Vì tự thể của vô vi là không chỗ có tức ý nghĩa như đây. Lại nữa, trong đệ nhất nghĩa khởi là vô vi, mà làm tướng các pháp hữu vi

thì nghĩa không như thế. Vì sao? Vì vô vi. Thí như hư không. Trú, diệt cũng như thế, không cần rộng ngăn. Lại nữa, hoặc ông phân biệt khởi trú diệt... là tướng hữu vi là có chỗ làm ấy, tức thứ tự hay đồng thời, cả hai đều có lỗi. Vì sao? Nếu thứ tự thì như kệ nói:

*Ba thứ khởi v.v... thứ tự
Không sức tạo tướng nghiệp*

Thích: Ở gì không lực? Nghĩa là ở hữu vi. Lại nữa, muốn được khởi... theo thứ tự ấy, như thể pháp chưa khởi, trú diệt hai loại tức không sức làm tướng, vì thể pháp không có. Lại nữa, pháp đã diệt, diệt không có “thể”, khởi trú hai loại, tức ở diệt không có lực. Lại nữa, pháp đã khởi, khởi tức không có lực, lại thể của pháp hoặc trú, diệt lại không có lực. Nếu nói khi trú vô thường tùy theo thì nghĩa không như thế. Như kệ của Bách Luận nói:

*Lìa trú không thể pháp
Vô thường sao có trú?
Hoặc ban đầu có trú
Lúc sau không nên vậy.
Hoặc luôn có vô thường
Tất cả thời không trú.
Hoặc trước là thường ấy
Lại không được vô thường.
Hoặc vô thường cùng trú
Cùng thể pháp đồng thời.
Có trú không vô thường
Có vô thường không trú.*

Lại nữa, hoặc nói tướng hữu vi như khởi v.v...đồng thời có, thì cũng không thể. Như kệ nói:

*Sao nói ở một vật Đồng
thời có ba tướng?*

Thích: Tướng này như thế không đồng thời có, ngữ nghĩa như đây. Thế nào là không có? Nghĩa là một vật kia ở trong một thời có khởi, trú, diệt về nghĩa thì không đúng, vì rất ráo mâu thuẫn. Lại nữa, sư Kinh Bộ nói: Các pháp đều riêng có định nhân duyên tự tại tương tục. Ở trong một thời nên có thể khởi tức là khi được tự thể đây gọi là khởi. Sát na ban đầu tương tục, vị trí đây gọi là trú, sát na trước không tương tự đây gọi là lão, đã khởi hoại đây gọi là diệt, như thế... quán “có” quyết định ở trong một sát na đồng thời có. Ông làm phương tiện cùng ta làm lỗi ấy, tôi không có lỗi đây. Luận giả nói: Sự tương tục ấy, cũng chẳng phải

thật có. Lại vì quán có phân biệt về trú đó là ba tướng của thể đế, chẳng phải đệ nhất nghĩa, ông nói khi trú trái với trú diệt, đây không nên như thế, vì không tránh khỏi chỗ nói lỗi trước. Lại nữa, sư Tỳ Bà Sa nói: như trước đó thể chưa khởi lúc sau khi được tự thể, đây gọi là khởi, khởi ấy xây dựng, đây gọi là trú. Trú ấy suy yếu, đây gọi là lão. Lão ấy diệt vậy, đây gọi là hoại, do khởi... thứ tự được không lìa thể hữu vi vì nghĩa ấy, tướng thể kia thành. Như trước nói, ba thứ khởi v.v... thứ tự không có sức tạo tướng nghiệp ấy, đây là không tốt. Luận giả nói: Ông nói không đúng. Sao gọi là tướng? Nghĩa là cùng sở tướng (tướng của đối tượng) chưa từng lìa nhau. Thí như tướng cứng không lìa nơi đất và các tướng đại nhân không lìa đại nhân. Hoặc nói khởi... trong đệ nhất nghĩa là tướng các pháp hữu vi kia thì nghĩa này không như thế. Vì sao? Vì có thứ tự. Thế nào thứ tự? Như dùng nắm bùn để trên vành, vận động tay xoay rồi như hình tháp nhỏ, tiếp vỗ khiến cho bằng, thứ lại xoay như dù, sau ôm lại như cái bồ đựng thóc. Các vị trí riêng đây, chẳng phải thể tướng hữu vi của bình kia các tướng khởi v.v..., cũng không lìa kia, pháp hữu vi ấy, giả thiết lập mà thôi. Chân thật khởi thì trong đây ngăn. Vì sao nói ngăn? Vì kia chưa khởi tức trú diệt không có “thể”. Hoặc nói khi đương lai khởi tương ưng có trú, diệt; Người tạo phân biệt đây chỉ nói trong thể đế mà không tránh khỏi lỗi trước đã nói. Như thế, các tướng hữu vi khởi v.v... thứ tự, đồng thời thể kia không thành nhân có lỗi vậy. Lại nữa, kệ nói:

*Hoặc các khởi, trú hoại
Có tướng hữu vi khác .
Có tức là vô cùng.*

Thích: Hoặc kia có khác, kia cũng có khác, như thế tức là vô cùng; mà không muốn như thế. Lại nữa, hoặc các tướng khởi v.v... không có tướng tức lại mắc lỗi như trước đã nói. Như kệ nói:

Không tức chẳng hữu vi.

Thích: Nghĩa này thế nào? Như ý ông muốn các pháp hữu vi chẳng phải tướng hữu vi, vì hữu vi nên như thế, khởi... cũng chẳng tướng hữu vi. Vì nghĩa ấy, trong đệ nhất nghĩa, không nên phân biệt các tướng khởi v.v... , hoặc là hữu vi, hoặc là vô vi, như chỗ nói lỗi, nay trở lại thuộc về ông. Lại nữa, người Độc tử bộ nói: Khởi là hữu vi mà chẳng vô cùng, làm sao biết? Do tự thể này hòa hiệp có mười lăm pháp, cùng chung khởi. Những gì là mười lăm?

1. Thể Pháp này
2. Kia khởi

3. Trú dị
4. Tướng diệt
5. Hoặc là bạch pháp thì có chánh giải thoát khỏi
6. Hoặc là hắc pháp thì có tà giải thoát khỏi
7. Hoặc là pháp xuất ly thì có thể xuất ly khỏi
8. Hoặc chẳng pháp xuất ly thì có thể chẳng xuất ly khỏi.

Bảy thứ dưới (từ hai đến tám) là bà con (quyến thuộc) của thể pháp. Trong bảy quyển thuộc đều có một tùy quyển thuộc. Nghĩa là có khởi khởi cho đến chẳng xuất ly, thể chẳng xuất ly đây là pháp quyển thuộc, của quyển thuộc. Như thế hòa hiệp với thể pháp (thứ đầu tiên) chung có mười lăm pháp khởi. Thể pháp là căn bản khởi, trừ tự thể của nó còn có thể khởi làm mười bốn pháp. Khởi khởi lại có thể khởi, căn bản khởi kia; Trú... cũng như thế, vì nghĩa ấy nên không có lỗi vô cùng. Như kệ của tôi nói:

*Kia “khởi khởi” kia khi khởi
 Riêng khởi “căn bản khởi”
 “Căn bốn khởi” khi khởi
 Trở lại khởi nơi “khởi khởi”.*

A-xà-lê nói: Ông tuy nói rất nhiều, mà ở nghĩa không như thế, sao nói không như thế? Như kệ nói:

*Nếu nói khi khởi khởi
 năng khởi “căn bốn khởi”
 Ông từ “bốn khởi” sinh
 Sao năng khởi “bốn khởi?”*

Thích: Không sinh như thế, vì chưa khởi. Như trước đều là khi chưa khởi. Người ngoại đạo nói: “căn bốn khởi” có thể khởi “khởi khởi”, như thế “khởi khởi” có thể khởi “bốn khởi”, nghĩa đúng như đây. Luận giả nói bài kệ:

*Nếu nói “căn bốn khởi”
 Năng khởi “khởi khởi” kia.
 Kia từ “khởi khởi” sinh
 Sao năng khởi “khởi khởi?”*

Thích: Không sinh như thế, vì chưa khởi vậy, ý nghĩa như thế. Người Ngoại đạo nói: “Căn bốn khởi” kia cho đến “khởi khởi”, khi cả hai khởi, mỗi mỗi tự tác nghiệp, thế nên không lỗi. Luận giả nói kệ:

*Ông nói đây khi khởi
 Tùy chỗ muốn tác khởi,
 Hoặc khởi này chuta sinh*

Chưa sinh sao có thể khởi?

Thích: Câu thứ nhất nói “căn bản khởi”, câu thứ hai nói “khởi khởi”, câu thứ ba nói khi khởi chưa khởi, câu thứ tư nói “căn bản khởi” không có công năng khởi. Vì sao? Vì chưa sinh, cũng như khi khởi. Thí như trước khi chưa sinh, lại vì thể pháp đương khởi. Ngoại đạo nói: như nhân cùng có ở lúc pháp khởi, và đã khởi tức là các pháp cùng khởi có công năng khởi. Chẳng phải một hướng ông nói lúc khởi nên nhân và chưa sinh mà nhân ấy nghĩa này không thành. Luận giả nói: Trước trong phần nhiệm người nhiệm đã ngăn, cùng khởi cũng ngăn, nhân kia ông nói chẳng phải một hướng là nói tôi có lỗi. Lại nói: không có lỗi vô cùng thì điều này không thể tránh. Lại có người nói: có đạo lý riêng, tránh khởi lỗi vô cùng, đạo lý ấy thế nào? Như kệ nói:

*Như đèn chiếu tự thể
Cũng chiếu được nơi khác
Pháp khởi cũng lại như thế
Tự khởi cũng khởi kia.*

Thích: Vì nghĩa ấy nên không có lỗi vô cùng. Luận giả nói kệ:

*Trong đèn tự không tối
Chỗ trú cũng không tối
Đèn kia chiếu chỗ nào
Mà nói chiếu tự tha?*

Thích: Như thế đèn không có một chút nào là nhân tác dụng của chiếu. Ý nói như thế. Lại nữa, trong đây lập nghiệm về thể của đèn, ở trong đệ nhất nghĩa đế kia không thể tự chiếu, cũng không chiếu nơi khác. Vì sao? Vì tối không có. Thí như ánh sáng mặt trời hừng hực dữ dội. Lại nữa, trong đệ nhất nghĩa đèn không thể phá tối. Vì sao? Vì đại của nó, thí như đất kia. Vì nghĩa ấy nên thí dụ là không có “thể”. Ngoại đạo nói: đèn khi ban đầu khởi, liền có thể phá tối tăm. Như kệ nói: như đèn có thể phá tối tăm, nghĩa là tự thể tạo ánh sáng, có thể trừ tối tăm bên ngoài, ý nghĩa như thế, như trước đã nói vì tối tăm không có nên nhân đây không thành, cũng thí dụ không có “thể”. Nhưng vì nghĩa của đèn và ánh sáng có thể được. Luận giả nói kệ:

*Sao nói đèn khi khởi
Mà có thể phá ở tối?*

Thích: Sao nói phá được? Nghĩa là không thể phá. Nói nghĩa như thế. Kệ nói:

*Đèn này khi mới khởi
Không đến chỗ tối kia vậy.*

Thích: Vì khi khởi, thí như đèn tối. Ngoại đạo nói: trí chẳng phải trí..., chẳng phải một hướng. Luận giả nói: Ông chấp nghĩa này rơi vào trong phần thành lập trước. Như thế, cũng ngăn, nên chẳng là chẳng phải một hướng vậy. Lại nữa, khi khởi chưa sinh, như chưa sinh con, không chỗ tác nghiệp. Đèn cũng như thế, không thể tạo sáng. Lại nữa, như kệ trước nói: sao nói đèn khi khởi mà có thể phá nơi tối? Đèn này khi ban đầu khởi không đến được chỗ tối kia tức là trong đây lập nghiệm, trong đệ nhất nghĩa đèn kia khi khởi không thể phá tối. Vì sao? Vì không đến. Thí như phần tối nằm ở chính giữa thế giới không có ánh sáng. Lại nữa, trong đệ nhất nghĩa, đèn không phá tối. Vì sao? Vì không được chỗ đối trị vậy, thí như tối kia. Ngoại đạo nói: hiện thấy đèn không đến được tối mà có thể tạo sáng. Luận giả nói: Ông lập môn đây thêm sức phá của tôi khiến thí dụ của tôi chuyển càng hiển rõ, nên tôi không có lỗi. Kia nếu như thế nay sẽ quan sát: là như chỗ thấy, là lại khác chẳng? Tôi cũng không thấy đèn không đến chỗ tối mà có thể trừ tối tăm. Nếu đèn không đến tối tăm mà có thể trừ tối tăm thì nghĩa ấy không như thế. Như kệ nói:

*Nếu đèn không đến tối
Mà phá tối tăm kia.
Thì đèn trú trong đây
Nên phá tất cả tối.*

Thích: Đèn phá tối từ xa, ông đã không bằng lòng, gần cũng như thế, sao nói có thể phá? Lại nữa, như kệ nói:

*Hoặc đèn có thể tự chiếu
Cũng có thể chiếu nơi khác
Tối cũng nên như thế
Tự che cũng che khác.*

Thích: Tối tự thân nơi khác cả hai không muốn như thế thì đèn sáng tự đèn, nơi khác cả hai há muốn được chẳng? Lại nữa, trong đây lập nghiệm. Trong đệ nhất nghĩa đèn ở tự đèn nơi khác không hoại sở trị. Vì sao? Vì có năng trị. Thí như thể đèn ấy, tự chiếu, chiếu khác, trước đã ngăn, thí dụ là không có “thể”. Thế nên, ngoại đạo dẫn thí dụ đèn, thành lập nghĩa khởi, năng khởi tự, tha tức là không đúng. Vì không khởi lỗi vô cùng trước. Lại nữa, hoặc nói tự khởi cũng khởi tha ấy, sao nói năng khởi? Vì khởi đã khởi, vì khởi chưa khởi, hoặc như thế có lỗi gì? Hoặc khởi chưa khởi ấy. Như kệ nói:

*Khởi đây hoặc chưa khởi
Làm sao sinh tự tha.*

Thích: Chưa khởi không sinh, vì chưa sinh. Như trước khi chưa sinh, ý như thế ấy, trước đã phân biệt. Lại nữa, kệ nói:

*Khởi này hoặc đã khởi
Khởi lại khởi chỗ nào?*

Thích: Do đã khởi nên sinh ở khởi, kia tức không công dụng, quán sát như thế. Ông nói khởi là năng khởi tự tha, nghĩa ấy không như thế, vì không khởi lỗi vô cùng trước vậy. Lại nữa, kia thành vô vi của nó, vì vô vi nên các khởi... kia chẳng phải tướng hữu vi. Ông nói tướng cho nên là nghĩa nhân không thành. Lại nữa, nên hỏi, nói có khởi thì thế nào là khởi ư? Là khởi khi khởi, hay khởi đã khởi, đều không như thế. Như kệ nói:

*Khi khởi và đã khởi
Chưa khởi đều không khởi
Đi chưa đi khi đi
Ở kia đã giải thích.*

Thích: Như kia đã nghiệm, trong đây cũng nên rộng nói như thế, vì trong đệ nhất nghĩa, khi khởi không khởi. Vì sao? Đời khác hướng đến trước, như khi dục diệt. Lại nữa, hoặc nói pháp kia ít khởi ít khởi chưa khởi nói là khi khởi thì cũng không như thế. Vì sao? Hoặc ít khởi ấy, kia lại không khởi, khởi không cần vậy. Hoặc chưa khởi thì khởi cũng không khởi, vì chưa khởi vậy. Thí như vị ngoại đạo nói: quyết định khởi là vị lai hướng đến hiện tại, đây gọi là khi khởi. Luận giả nói: Nghĩa như thế, nên quán sát, như kệ nói:

*Do khi khởi gọi khởi
Nghĩa này thời không đúng
Làm sao khi khởi kia
Mà nói là duyên khởi?*

Thích: Khi khởi kia, là hữu vi vô vi, cũng hữu cũng vô..., những lỗi này, như trên đã ngăn. Ngoại đạo nói: thí như có người khéo hiểu kiếm thuật, khởi tâm bất thiện làm việc ác nghịch, tự hại mẹ của nó cho là tùy thuận, ông cũng như thế. Vì sao? Đại tiên vì Thanh văn Độc giác kia nói duyên khởi sâu xa, vì ông vọng tưởng huân tập lâu ngày làm hạnh phi pháp, tự phá sở dục, làm hại đạo lý chân chánh, chấp này không như thế. Luận giả nói: Ông không biết chăng? Người có ác kiến bác không nhân quả, phá hoại bạch pháp không chịu tin thọ, vì muốn giáo hóa người ác kiến kia rửa sạch nghĩa cấu uế bất thiện vậy, Phật Bà-già-bà nói lời như vậy: đây có nên kia có, đây sinh nên kia sinh, chỗ nói vô minh duyên hành, các pháp như thế..., vì thế đế vậy, chẳng phải

đệ nhất nghĩa. Ý nghĩa như thế, là sở dục của tôi, ông nói tự phá sở dục, hại chánh lý ấy, lời này không đúng. Như kệ nói:

*Do các pháp vô tánh
Tự thể chẳng có vậy
Đây có kia được ấy
Như thế tức không đúng.*

Lại nữa, như Phật nói kệ, hoặc từ duyên sinh thì không sinh, thể duyên khởi kia là chẳng phải có, hoặc thuộc nhân duyên, đây tức “không”, hiểu “không” ấy gọi là không buông lung. Như thế... các kinh trong đây nên rộng nói. Do quán như thế, hoặc sinh chưa sinh, thấy đều như huyễn, thế nên khởi tịch diệt khi khởi tức không có tướng khởi. Như ngoại đạo kia đã nói, khi khởi cho là duyên khởi thì trong đệ nhất nghĩa nghiệm không thành, nên kia là chẳng khéo. Lại có người nói: thế gian hiện thấy các thứ nhân duyên mỗi mỗi quả khởi, như bình áo v.v... lại không có nghiệm khác vượt qua sự hiện thấy tức là như trước kệ nói: “khi khởi và đã khởi, chưa khởi đều không khởi” thì đây không tương ưng. Vì giới đẳng khởi. Luận giả nói: Giới... kia nhóm họp tùy thuận công đức, ai có thể trái? Nhưng là thế đế, chẳng phải đệ nhất nghĩa, giới như thế là bỏ chấp trước; vì nghĩa thật nên có luận này khởi. Vì thế không có lỗi, hoặc ý ông nói bình, áo có khởi, tức cũng là thế đế, chẳng phải đệ nhất nghĩa. Cái tôi muốn tức là hoặc bình hoặc áo hoặc khởi có thể được, chẳng phải kia chưa khởi. Nếu đã khởi thì có khởi không như thế, bình áo... khởi, là khởi chưa khởi. Như đây chấp thì nghĩa đây không như thế. Vì sao? Hoặc bình chưa khởi an lập vọng giác (biết), duyên tên bình kia nói có bình khởi ý như thế tức đây chỉ là vọng giác xếp đặt trong thế đế. Vì bình chưa sinh là không thể được. Lại nữa, sư Tỳ Bà Sa nói: ba đời chỉ có nên bình... kia khởi. Nghĩa của tôi như đây. Luận giả nói: Đây cũng không như thế. Như kệ nói:

*Tùy chỗ hoặc một vật
Chưa khởi mà hữu thể.*

Thích: Một vật là, hoặc bình, áo... Hoặc nơi các duyên, hoặc trong hòa hợp, và ở chỗ khác, “thể” trước có. Kệ nói:

Đã có cần gì khởi?

Thích: Kia hoặc đã có khởi, tức vô vọng. Vì nhân duyên ấy, kệ nói:

Thể “có”, khởi không có.

Thích: Vì nghĩa đây nê, trước khi khởi thể nghiệm khởi, tức không có; thể “có” khởi tức lập nghĩa có lỗi. Lại nữa, chấp thời khác tức nói

lời như vậy: các pháp là thể “có”, sao nghiệm biết? Vì đến hiện tại chấp này không như thế. Vì sao? Nếu đến hiện tại tức phá bỏ hiện tại. Như thể, khác thể, khác tướng và khác vị, đều như lỗi trước, đều dùng đây trả lời. Lại nữa, người Tăng Khư nói: thể của các pháp có, có thể hiển rõ nên tôi không có lỗi. Luận giả nói: Có thể hiển rõ ấy, trước đã ngăn vậy, đây không tương ứng. Lại nữa, chưa khởi có “thể”, sao nói có thể tin? Tăng Khư lại nói: vì thế gian gồm thâu, như vật hiện tại. Luận giả nói: Vật hiện tại thì trong đệ nhất nghĩa không có tự thể, nên ông thí dụ không thành, nghĩa mong muốn bị hoại. Lại nữa, tuy không có tự thể cũng không hoại thế đế. Vì các pháp như sắc v.v... ngay hiện tại cũng như huyễn... cũng có thể được nên trong thế đế kia, các pháp sắc...chỉ là giả tạm thiết lập phải biết như thế! Kệ nói: khi khởi và đã khởi, chưa khởi đều không khởi, như thế..., trước tuy đã trả lời, nay sẽ nói lại. Như kệ nói:

Hoặc nói khởi khi khởi

Khởi này có sở khởi,

Thích: Hoặc ý kia cho rằng khởi ở khi khởi có thể có sở khởi, chấp này không đúng, có lỗi vậy. Như kệ nói:

Khởi kia năng khởi tác

Những gì lại là khởi?

Thích: Khởi kia không như thế, vì khởi tạo tác. Thí như cha con khởi không có tự thể, nghĩa bài kệ như thế. Lại nữa, hoặc nói như vậy: lại có khởi khác năng khởi. Khởi đây là cũng có lỗi, mắc lỗi gì vậy? Kệ nói:

Hoặc khởi lại có khởi

Đây lỗi khởi vô cùng.

Ngoại đạo nói: Không là khởi khởi nên, không có lỗi vô cùng, tôi muốn như thế. Luận giả nói kệ:

Hoặc khởi không khởi khởi

Pháp đều như thế khởi.

Thích: Pháp đã không như thế, khởi cũng nên như vậy. Vì thế không nên gượng làm phân biệt. Lại nữa, đây có khởi ấy, hoặc thể có hoặc thể không, hoặc thể có không, khởi đều có lỗi. Như kệ nói:

Thể “có” khởi vô dụng

Thể “không” khởi không nương

Thể “có, không” cũng thế

Nghĩa đây trước đã nói.

Thích: Chỗ nào trước nói, như kệ trong Phẩm Quán Duyên nói:

chẳng có cũng chẳng không, các duyên nghĩa nên thế. Lại như kệ nói: chẳng có chẳng không có, chẳng có, không pháp khởi, như trước đã ngăn, không giải thích lại. Lại nữa, như kệ nói:

*Hoặc khi diệt có khởi
Nghĩa này thời không đúng.*

Thích: Vì khi diệt vậy, thí như khi chết. Ngoại đạo nói: khởi khi chưa diệt, vì thế không lỗi. Luận giả nói kệ:

*Pháp nếu khi không diệt
Thể khởi không thể được.*

Thích: Vì thể tướng khởi không tương ứng, như hoa giữa hư không, ý kệ như thế. Ngoại đạo nói: trú chẳng phải một hương. Luận giả nói: Trú cũng vô thường theo vậy. Khi chưa diệt không thành, tôi không có lỗi tái quá, như trước rộng nói. Ngoại đạo nói: có khởi như thế, vì pháp sở khởi kia có, đây nếu không có thì pháp sở khởi kia tức không được có, như dùng lông rùa làm áo, cả hai đều không có “thể”. Vì khởi thành nên pháp trú tức có, vì thế như đã nói: nhân nơi khởi chẳng phải không có “thể”. Luận giả nói: Khởi không có “thể” nên sở khởi không thành, tuy trong thế đế, nói có khởi này, nhưng trong đệ nhất nghĩa thì không có. Tướng trú, nay hỏi thể của nó “trú” là trú của thể chưa trú, là trú của thể đã trú, là trú của thể khi trú? Trong đệ nhất nghĩa cả ba đều không đúng. Như kệ nói:

*Thể chưa trú, không trú
Thể trú cũng không trú.
Khi trú cũng không trú
Không khởi ai đang trú?*

Thích: Câu thứ nhất: Do chẳng phải trú nên thí như diệt; câu thứ hai: vì đời hiện tại và đời quá khứ, hai đời một thời không thể được vậy. Nghĩa trú tức rỗng không; câu thứ ba: lìa trú, chưa trú lại không có khi trú (đang trú). Nếu có thì không đúng, rộng như trước phá; câu thứ tư: không một vật khởi, không một vật trú, ý kệ như thế. Lại nữa, trong đệ nhất nghĩa không có “thể” của một vật mà tướng khởi có thể được. Từ trước đến nay rộng dẫn đạo lý, khiến người hiểu rõ khởi đã không thành, cái gì là trú? Do nghĩa đây nên ông trước nói pháp của sở khởi, khởi có nhân ấy, đây đều không thành. Lại nữa, như kệ nói:

*Khi diệt có trú ấy
Nghĩa ấy thì không thể.*

Thích: Vì mâu thuẫn. Hoặc pháp mâu thuẫn tức không thể đồng thời, như ánh sáng mặt trời mạnh mẽ, không cùng tối tăm, ý kệ như thế.

Ngoại đạo nói: kia khi chưa diệt, “thể” trú có thể được. Luận giả nói kệ:

*Hoặc pháp khi không diệt
Thể trú không thể được.*

Thích: Vì các pháp hữu vi vô thường theo đuổi. Lại nữa, thể trú không thể được. Vì sao? Vì khi không có diệt thời nên như hoa giữa hư không, ý kệ như thế. Lại nữa, hoặc ý ông nói sát na đã khởi tướng trú có sức, ngay lúc bấy giờ thể pháp không diệt, cũng không phải là thường, vì trú không gián đoạn tiếp lại liền có (lão) già vô thường theo đuổi vậy. Chấp đây không đúng. Vì sao? Hoặc lúc tác dụng của tướng trú nơi sắc không có vô thường, lúc sau cũng không có vô thường theo đuổi theo, như chỗ lửa không nước, lửa ở lúc sau cũng không tạo ra nước, nghĩa trú cũng như thế. Ngoại đạo nói: thế gian hiện thấy thể pháp diệt hết, vì sao nói không? Luận giả nói: Đây nên quán sát, ông thấy diệt thì diệt ấy cùng thể là thường theo nhau hay mỗi chỗ riêng khác, nếu cùng theo nhau tức không có nghĩa trú. Nếu ở chỗ riêng khác, khi thể không diệt, khi đã không diệt thì thể không thể được; cả hai đều không đúng. Lại nữa, có người thông minh kiêu mạn, hoặc nói như thế này: thí như có người trước không có “thể” Phật lúc sau chứng đắc Phật, trú cũng như thế, trước tuy không diệt lúc sau diệt ấy, cuối cùng có lỗi gì? Chấp này không đúng. Vì sao? Vì không có “thể” của Phật tức là không có tướng dụng của nhất thiết trí là trí phạm phu mà lúc sau chứng đắc Phật thì không có nghĩa như đây. Dù là lời phương tiện ở trong thế đế, cũng không thành lập. Như thế, phải đoạn phiền não chướng và cảnh chướng kia, khi sát na sau cùng tướng trí khởi mới nói gọi là chứng đắc Phật. Trí cùng thể của Phật không sai khác. Như lời ông nói là đạo lý không thật. Như thế lão, trú, hoặc một hoặc khác cũng đồng lỗi đây, do đây không thành vậy. A-xà-lê nói kệ:

*Tất cả các pháp kia
Hằng thời có già, chết,
Những gì là pháp trú
Mà không tướng già chết.*

Thích: Hoặc có khởi là tùy chỗ của “thể” ấy, có trú có thể thấy, khởi có thể được thành. Nay thì không như thế. Vì thế cho nên kia lập nghĩa nhân không thành. Lại nữa, các ông muốn được trú của trú kia là trú có thể tự trú, hay mượn trú khác để trú, cả hai đều không thể. Như kệ nói:

Trú khác trú chưa trú

*Nghĩa này tức không đúng.
Như khởi không tự khởi
Cũng không từ tha khởi.*

Thích: thế nào khởi là tự khởi không đúng? Như kệ trước đã nói, khởi này hoặc chưa khởi, sao nói được tự sinh, hoặc đã khởi có thể sinh, sinh lại khởi chỗ nào vậy? Thế nào là không từ tha sinh? Như kệ trước nói: hoặc khởi lại có khởi, đây lỗi khởi vô cùng. Trú cũng như đây, kệ nói:

*Trú đây hoặc chưa trú
Sao nói tự thể trú?
Trú đây hoặc đã trú
Trú rồi cần gì trú?
Trú nếu (là) trú khác trú
Trú này tức vô cùng
Trú nếu không trú trú
Pháp đều như thế trú*

Thích: Hai kệ này là kệ giải thích nghĩa, chẳng phải kệ của luận bản. Trước ngăn tự trú trú, như ngăn tự thể khởi, sau ngăn tha trú trú, như ngăn từ tha khởi, nên biết như đây. Vì vậy nên biết, trú không tự thể. Như ông trước nói: có khởi như thế, vì thể “có” kia, vì các pháp là thể “có”, nhân đây không thành. Ngoại đạo nói: trong đệ nhất nghĩa có khởi trú đây. Vì sao? Vì các pháp cùng hiện hành, thể của chúng có. Đây nếu không có, thể của pháp cùng hiện hành phải không có, thí như sừng ngựa, do khởi trú có nên, cùng hiện hành diệt có. Thế nên, trong đệ nhất nghĩa nói là lực của nhân nên khởi trú là có. Luận giả nói: Diệt cũng như thế, nghĩa là thể này đã diệt, chưa diệt, đang diệt, muốn khiến có diệt thì tất cả không được vậy. Như kệ nói:

*Chưa diệt pháp không diệt
Đã diệt pháp không diệt.
Khi diệt cũng không diệt
Không sinh cái gì diệt?*

Thích: Câu thứ nhất: vì diệt là rỗng không, thí như trú; câu thứ hai: như người đã chết không chết nữa; câu thứ ba: lìa đã diệt và chưa diệt kia, pháp lại không có khi diệt, vì lỗi đều có, thế nên định biết khi diệt không diệt. Lại nữa, trong đệ nhất nghĩa khi diệt không diệt. Vì đời lưu truyền nên như pháp sẽ khởi đến hiện tại; câu thứ tư: nghĩa thế nào? Là tất cả các pháp đều không sinh. Nói không sinh là tướng sinh không có. Không có sinh mà có diệt, nghĩa thì không đúng, như con của thạch nữ.

Như thế, kia muốn khởi ấy và không khởi ấy, trong tất cả thời có diệt không như thế. Lại nữa, pháp trú không trú kia phân biệt diệt, cả hai đều không như thế. Như kệ nói:

*Nếu là thể pháp trú
Tướng diệt không thể được.*

Thích: Vì trú nên không diệt, thể gian đều hiểu. Nếu ông nói không trú, có diệt không có lỗi thì cũng không như thế. Như kệ nói:

*Thể pháp nếu không trú
Diệt cũng không thể được.*

Thích: Vì không có trú nên như tướng diệt kia. Lại nữa, pháp này là đang trú trước mắt, vị đây diệt chẳng? Là trú vị trí khác diệt chẳng? Ngoại đạo nói: đây nói thế nào? Luận nói kệ:

*Kia khi ở vị này
Không tức (là) vị này diệt
Kia khi ở vị khác
Cũng chẳng (phải) vị khác diệt.*

Thích: “Không tức là vị này diệt” là vì không bỏ tự thể. Thí như sữa trú ở vị sữa cũng không là diệt khi ở vị khác kia. Vì sao vậy? Trong đây nói nghiệm. Trong đệ nhất nghĩa đế, sữa không là diệt khi ở vị lạc kia, vì kia khác vậy, như bình... khác. Lại có người nói: có diệt như thế, nương ở thể vậy, thí như kia thành thực. Luận giả nói kệ:

*Hoặc tất cả các pháp
Tướng khởi không thể được.
Vì không tướng có tướng khởi
Có diệt cũng không đúng.*

Thích: Các pháp không khởi như trước đã nói, chưa thành thực, đã thành thực chấp này không thành, thí dụ không có “thể”. Lại nữa, ông nói diệt ấy, là thể “có” diệt chẳng? Là thể “không có” diệt chẳng? Cả hai đều không thể. Như kệ nói:

*Pháp hoặc là thể “có”
Có tức tướng không diệt.*

Thích: Vì trái nhau vậy, thí như nước, lửa. Do vậy kệ nói:

*Một pháp có có không
Ở nghĩa không nên thể.*

Lại nữa, kệ nói:

*Pháp hoặc thể là “không có”
Có diệt cũng không đúng.
Như không có đầu thứ hai*

Không thể nói đoạn kia.

Thích: Kệ thí dụ là vì kia không có. Do đây không có “thể”. Nghiệm có diệt tức nghĩa ấy không đúng, thể pháp hoại vậy. Lại nữa, các ông hoặc nói trong đệ nhất nghĩa có tướng diệt kia và tùy diệt đó là tự diệt, hay là tha diệt, cả hai đều không thể. Như kệ nói:

*Pháp không tự thể diệt
Tha thể cũng không diệt
Như tự thể không khởi
Tha thể cũng không khởi*

Thích: Tự thể khởi thì đây không tương ứng, như trước đã nói. Khởi này hoặc chưa khởi, làm sao có thể tự sinh? Khởi này hoặc đã sinh, sinh lại khởi chỗ nào? Tha thể khởi thì như kệ nói: khởi này hoặc là cái khởi khác khởi, tức lỗi vô cùng, khởi đã như đây, diệt cũng tương tự. Kệ nói: diệt tương tự là: “Diệt này hoặc chưa diệt. Sao nói có thể tự diệt? Diệt đây hoặc là diệt của đã hoại? Lại cái gì là đối tượng hoại? Diệt đây hoặc là diệt của diệt khác tức là lỗi vô cùng. Diệt hoặc là diệt của không diệt thì pháp đều hoại như thế”. Kệ giả thích nghĩa này nên biết, như tự tha khởi trước đã rộng ngăn, tự tha diệt ấy, giống như đồng phá khởi. Có người nói: khi nhân được hoại, pháp mới hoại. Nên trả lời thế này: ông lập nhân hoại, nghĩa ấy không như thế. Vì sao? Vì pháp kia chẳng phải là nhân hoại pháp này, vì kia khác nhau, thí như vật ngoài nó. Từ đầu phẩm đến nay, đã rộng ngăn kia nói về khởi trú như thế. Vì trong đệ nhất nghĩa nhân của khởi không thành, thí dụ cũng không có “thể”. Hoặc trong thế đế nói nhân, thí dụ thì trái với nghĩa của ông. Như trước lập nghiệm, đã rộng phân biệt đạo lý tự tại vậy. Như kệ nói:

*Khởi, trú, hoại không thành
Nên không có hữu vi*

Thích: Như ngoại đạo đã nói: có các pháp hữu vi như ấm...kia, vì tướng hữu vi hòa hợp cho nên kia là đã phá. Lại có người nói, trong đệ nhất nghĩa các pháp hữu vi như trâu... kia. Vì sao? Vì tướng của sừng trâu rừng ở biên giới nước Hồ là có. Đây cũng nên ngăn. Ông lập... tướng hữu vi đây là có tướng nữa hay không có tướng nữa. Nếu tướng nữa sừng trâu rừng... này tức là tướng hữu vi của “thể” chẳng phải trâu. Vì sao? Vì có tướng, thí như nửa thật, rộng như phá trước. Nếu không tướng nữa tức vì không có tướng nên các tướng đây tự nhiên không thành, do năng tướng không có lực, sở tướng cũng không có. Lại có tướng tức là lỗi tướng vô cùng. Tất cả đây như trước rộng ngăn. Lại có người nói: trong đệ nhất nghĩa có là hữu vi ấy. Vì sao? Vì có đối đãi.

Đây nếu không có tức phải không có đối đãi, như con của thạch nữ, vì hai pháp hữu vi, vô vi đối đãi nhau, do nhân đây nên trong đệ nhất nghĩa có hữu vi ấy. Luận giả nói: Nếu pháp hữu vi được thành lập tức là trừ hữu vi nên có thể nói vô vi. Pháp hữu vi kia, quán rõ như lý “thể” không thể có được. Thế nên kệ nói:

Vì hữu vi không thành

Làm sao nói vô vi?

Thích: Như sừng thỏ không sinh, ở trong thế đế cũng không làm hiểu thật, nên biết ý đây. Vì nghĩa ấy nên nhân... không có “thể”. Nếu vậy làm sao phân biệt có các tướng làm thế đế? Như kệ nói:

Như mộng, cũng như huyễn

Như thành Càn thất bà.

Nói có khởi, trú, hoại

Tướng kia cũng như thế.

Thích: Các Tiên tri biết rõ hữu vi khởi trú hoại... có thể sinh ra nhân giác, mở bày tri kiến thật. Như người trí kia đã nói khởi..., là điều tôi ưa muốn. Do người không có trí tuệ che lấp tuệ nhãn, ở cảnh không thật khởi tăng thượng mạn. Câu: như trong mộng là nói các pháp khởi trú diệt... kia. Đây do huân tập nhiễm ô, mỗi mỗi chấp nhân khác nhau phân biệt ba thứ, cho là có nghĩa thật; vì chỉ bày kia nên nói mộng huyễn... ba thứ thí dụ nên biết. Có người nói: khởi... là có. Vì sao? Vì hiện tiền biết có nắm giữ, (thủ), thí như sắc. Lại tạo tác là có nên cũng tương tục cũng như nắm giữ. Người nói như thế tức đây chấp không đúng. Vì sao? Vì chẳng phải hoàn toàn như vậy. Vì chỉ bày kia, như số lượng nói thí dụ về mộng v.v... nên biết. Lại nữa, Phật Bà-già-bà bậc đã thấy chân thật vì hàng Thanh văn thừa đối trị với hoặc chướng nên nói lời như vậy:., Sắc như bọt nước tụ lại, Thọ ví như bong bóng nước, Tưởng giống như dương diệm (dợn nắng). Hành giống cây chuối. Thức thí như việc huyễn. Ý đây muốn mọi người biết ngã, ngã sở vốn không có tự tánh, cũng như ánh sáng và bóng. Ngài cũng vì hàng Đại thừa đối trị hoặc chướng và trí chướng nên nói pháp hữu vi vốn không có tự thể, như kinh Kim Cang Bát Nhã nói: Tất cả pháp hữu vi, như hoa mắt, như đèn như huyễn, như sương móc, như bọt nước, như mộng, như điện chớp, như mây trôi. Nên quán như thế. Muốn khiến cho mọi người hiểu được pháp hữu vi là không có “thể”, đó cũng chính là nghĩa của phẩm này, do đó được thành. Như trong kinh Bát nhã Ba-la-mật nói: Phật bảo Bồ-tát Cực Dũng Mãnh rằng: này người thiện nam! Sắc chẳng phải hữu vi, chẳng phải vô vi. Thọ, tưởng, hành, thức, cũng lại như thế. Như sắc, thọ,

tưởng, hành, thức chẳng phải hữu vi, chẳng phải vô vi thì đây chính là Bát nhã Ba-la-mật. Lại như kinh Lăng Già nói: Hữu vi, vô vi không có tướng của tự thể. Bình thường phàm phu ngu si vọng chấp phân biệt có khác nhau, thí như thạch nữ nằm mộng thấy ôm con. Lại như kinh Kim Cang Bát Nhã nói: Tu-Bồ-đề! Phàm các tướng như hiện có đều là hư vọng. Nếu thấy các tướng chẳng phải tướng, tức thấy Như Lai. Như thế các Tu-đa-la trong đây nên nói rộng.

